

ABDURRAHMAN ZEKÎ

(عبد الرحمن زكي)

(1904-1980)

**İslâmî eserler
ve askerî tarih alanındaki
çalışmalarıyla tanınan
Mısırlı araştırmacı.**

Temmuz 1904'te doğdu. 1938'de Kahire Üniversitesi İslâmî Eserler Enstitüsü'nden ve Mısır Harp Okulu'ndan mezun oldu. Aynı yıl Savaş Bakanlığı tarafından müzecilik alanında yetişmek ve incelemelerde bulunmak üzere Avrupa'ya gönderildi. Ülkesine döndükten sonra Kahire'de kurulan müzenin müdürlüğüne tayin edildi, bir süre Mısır Silâhlı Kuvvetler Genel İdarî İşleri'nde müdürlük yaptı, ayrıca *Mecelletü'l-Ceyş'in* yazı işleri müdürlüğünü üstlendi (1941-1952). Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde *Dirâsât eşeriyeye 'ani's-seyf fi şarķi'l-ednâ fi'l-âşri'l-İslâmî* başlıklı teziyle doktor unvanını aldı (1955). Mısır Silâhlı Kuvvetler Kütüphanesi'nin müdürlüğüne getirildi (1955-1958). Kahire Üniversitesi ve Kahire Amerikan Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev aldı. Birçok tez yönetti; uluslar arası kongrelere katıldı. Muhammed Şefik Gurbâl'in editörlüğünü yürüttüğü *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyyetü'l-Müeyyessere*'nin (I-II, Kahire 1965) tahrir heyeti başkanlığını İsmâil Mazhar ile birlikte yürüttü. Ekim 1980'de vefat etti. Kahire şehrinin tarihine çok önem veren Abdurrahman Zekî, Mısır'da Kahire'den önce kurulan ve bölgenin merkezi olan Fustât, el-Asker ve Katâi ile ilgili çalışmalar yaptı. İslâm sanatı ve eserleri, silâhlar, ordular ve savaşlar, kaleler ve surlar en çok ilgilendiği konular arasındadır. Eserlerini yazarken günümüze ulaşan çok sayıda İslâmî eseri bizzat incelediği gibi klasik ve modern, yerli ve yabancı kaynaklardan da faydalanmıştır. Onun çalışmaları gerek muhteva gerekse bibliyografya açısından özellikle İslâm sanat tarihi, ordu ve silâhlar hakkında araştırma yapanlara yol gösterecek nitelikte olup üslûp ve terminolojileri, tesbit ve yaklaşımlarıyla alanında başvuru kitapları haline gelmiştir.

Eserleri. 1. *et-Târîhu'l-ħarbî li-'aşri Muħammed 'Alî el-Kebîr* (Kahire 1369/1950). Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminde Mısır'ın askerî durumu ve gerçekleştirilen askerî harekâta dair olan eser harita ve resimlerle zenginleştirilmiştir. 2. *es-Silâh fi'l-İslâm* (Kahire 1951). Savaş

aletlerine dair küçük bir sözlük olup görsel malzeme de içermektedir. Müellif eserin mukaddimesinde konuyla ilgili kendisinden önce yapılmış yirmi civarında çalışmayı da kısaca tanıtmıştır. 3. *el-Ceyşü'l-Mısrî fi'l-'aşri'l-İslâmî* (I-II, Kahire 1970). Fetihten XIX. yüzyılın başlarına kadar Mısır'daki İslâm orduları ve yapılan savaşlar hakkındadır. Mısır tarihine dair çok sayıda eser bulunmasına rağmen bunlarda askerî tarihin ele alınmadığını belirten müellif kitabını bu eksikliği gidermek amacıyla yazdığını ifade etmektedir. 4. *el-Ezher ve mâ ħavlehû mine'l-âşâr* (Kahire 1970). 5. *Ĥavâzırü'l-'âlemi'l-İslâmî fi elf ve erba'a mi'e 'âm, el-Kâhire menâretü'l-ħadâretü'l-İslâmîyye* (Kahire 1979). Fetihten itibaren sırasıyla Mısır'ın merkezi olmuş Fustât, el-Asker, Katâi ve Kahire'nin tarihiyle ilgilidir. 6. *Mevsû'atü medîneti'l-Kâhire fi elf 'âm* (Kahire 1969, 1987). Bu ansiklopedide 1500'den fazla madde ve 140 civarında resim bulunmaktadır. Telifi sırasında Kalkaşendî'nin *Şubhu'l-a'sâ'sı*, Makrîzî'nin *Ĥıta'ı* ve Ali Paşa Mübârek'in *el-Ĥıta'ü't-Tevfîkiyye*'si gibi kaynaklardan faydalanılmıştır.

Müellifin diğer eserleri de şunlardır: *Fî Mısrî'l-İslâmîyye* (Kahire 1933, Zekî Muhammed Hasan ile birlikte), *Ma'reke ħâşime fi târîhi Mısr, Dimyât ve'l-Mansûre* (Kahire 1941), *Hâzihi ħiye'l-Kâhire* (Kahire 1943), *Türâşü Mısr fi'l-ħadâretü'l-İslâmîyye* (Kahire 1951), *es-Seyf fi'l-'âlemi'l-İslâmî* (Kahire 1957), *el-Müslimün fi'l-'âlem el-yevm* (I-III, Kahire 1958-1960), *Ķal'atü Şalâhiddîn ve kılâc' İslâmîyye mu'âsıra* (Kahire 1960), *el-Aħcârü'l-kerîme fi'l-fen ve't-târîh* (Kahire 1964), *el-Celâ fi't-târîh ve'l-fen* (Kahire 1964), *el-Kâhire târîhuhâ ve âşâruhâ min Cevher el-Ķâ'id ile'l-Cebertü el-mü'errih min 825-969 m.* (Kahire 1966), *el-Fustât ve dâhiyetühâ el-'Asker ve'l-Ķaṭâ'i'* (Kahire 1966), *Bünâtü'l-Kâhire fi elfi 'âm* (Kahire 1969), *Ġirnâta ve âşâruhe'l-fâṭine* (Kahire 1971), *el-Ĥarb 'inde'l-'Arab* (Kahire 1977), *es-Süfünü'l-İslâmîyye* (Kahire 1984), *el-Fennü'l-İslâmî* (Kahire 1984).

Abdurrahman Zekî'nin Mısır'da ve diğer ülkelerdeki tarihî kaleler, surlar ve kapılar, Batı Afrika'daki İslâm eserleri, İstanbul'da bulunan bazı silâhlar, İslâm tarihinin çeşitli dönemlerinde kullanılan kılıçlar, kılıç süsleme ve yazıları, kılıç üretim merkezleri, savaş aleti olarak topun gelişimi, Kahire ve Kudüs tarihi, Arap harp tarihine

dair kaynaklar, İskenderiye'nin Haçlılar tarafından işgali ve Kuzey Afrika'da İslâm gibi konularda kaleme alınmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Makalelerinden bazıları şunlardır: "es-Seyf fi şadri'l-İslâm" (*Şaĥîfetü [Mecelletü] Ma'ħedi'l Mısrî li'd-dirâsâti'l-İslâmîyye fi Madrid [Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islamicos en Madrid] in Arapça kısmı*), II [Madrid 1954], s. 150-158); "Envâ'u's-süyûfi'l-İslâmîyye ve mûmeyyizatühâ 'inde'l-mü'ellifine'l-'Arab" (a.e., IV/1-2 [Madrid 1956], s. 47-58); "en-Nüķüşü'z-züħrufiyye ve'l-kitâbât 'ale's-süyûfi'l-İslâmîyye" (a.e., V/1-2 [Madrid 1957], s. 227-239); "Merâci' fi târîhi'l-'Arabî'l-ħarbî" (a.e., XIV [Madrid 1967-1968], s. 165-198); "On Islamic Swords" (*Studies in Islamic Art and Architecture in Honour of Professor K. A. C. Creswell*, Cairo 1965, s. 270-291); "Centres of Islamic Sword Making in the Middle Ages" (*Mecelletü'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-Mısrî*, XXXVIII [Kahire 1955-1956], s. 285-295); "Neş'etü'l-Kâhire ve imtidâdühâ fi eyyâmi'l-Eyyûbiyyîn" (*el-Mecelletü't-Târîhiyyetü'l-Mısrîyye*, XVIII [Kahire 1971], s. 111-159) (diğer makaleleri için bk. Hüseyin Abdürrahîm Alyûh, *Mv.AU*, XI, 237-240). Müellifin bazı makaleleri Fuat Sezgin tarafından *Natural Sciences in Islam* serisinin 83. cildinde yeniden neşredilmiştir (*Technology of Warfare*, VIII, Frankfurt 2002, s. 71-159). Abdurrahman Zekî ayrıca Ya'ķub b. İshâk el-Kindî'nin bir risâlesini neşretmiş ("es-Süyûf ve ecnâsühâ: Risâletü Ya'ķub b. İshâk el-Kindî", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, XIV/2 [Kahire 1952], s. 1-36 [bu neşir Fuat Sezgin tarafından *Natural Sciences in Islam* serisinin 83. cildinde yeniden basılmıştır, *Technology of Warfare*, VIII, Frankfurt 2002, s. 315-350]), James V. Thomson ve diğerleri tarafından kaleme alınan bir eseri *Ĥadâretü 'aşri'n-nehĥa* adıyla Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1961). Müellifin yayımlanmamış pek çok kitabı ve makalesi Kahire'deki çeşitli müze ve kütüphanelerde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman Zekî, *et-Târîhu'l-ħarbî li-'aşri Muħammed 'Alî el-Kebîr*, Kahire 1369/1950, s. 4; a.mlf., *es-Silâh fi'l-İslâm*, Kahire 1951, s. 4-6; a.mlf., *el-Ceyşü'l-Mısrî fi'l-'aşri'l-İslâmî*, Kahire 1970, I, 6; a.mlf., *Ĥavâzırü'l-'âlemi'l-İslâmî*, Kahire 1979, s. 1, 15, 17, 21; a.mlf., *Mevsû'atü medîneti'l-Kâhire fi elf 'âm*, Kahire 1987, müellifin mukaddimesi, s. d; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmiletü Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 691-693; Hüseyin Abdürrahîm Alyûh, "Zekî, 'Abdurrahmân", *Mv.AU*, XI, 236-240.

